

14.2.2018

EOAK/2685/2017

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Piatta Skottman-Kivelä

USKONNOLLISET TILAISUUDET KOULUSSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli A:n kaupungin sivistystoimen ja erityisesti sen B:n koulun (jälj. koulu) menettelyä. Kantelijan mukaan koulu järjestää uskonnollisia tilaisuuksia niin, ettei oppilaiden huoltajilla ole todellista ja aitoa vapautta valita, osallistuuko oppilas uskonnollista ainesta sisältävään tilaisuuteen vai uskonnottomaan vaihtoehtoon.

Kantelun mukaan koulu pyytää lukuvuoden alussa kaikkien oppilaiden huoltajia valitsemaan paperilomakkeeseen merkitsemällä, osallistuuko oppilas uskonnollisiin tilaisuuksiin vai ei. Tilaisuuksien välillä ei saa tapauskohtaisesti valita, kaikista tilaisuuksista ei aina erikseen tiedoteta, eikä uskonnollisen tai sille vaihtoehtoisen tilaisuuden ohjelman sisällöistä kerrota.

Edelleen kantelun mukaan vaihtoehtoisten tilaisuuksien ohjelma ei ole yhtä juhlavaa ja mahdollisimman samankaltaista kuin uskonnollisten tilaisuuksien; esimerkiksi kirkkokäyntien vaihtoehtotilaisuus on voinut ollut piirtämistä ja leikkimistä luokkahuoneissa. Huoltajilta vaadittava ilmoitus osallistumisesta uskonnollisiin tilaisuuksiin kertaluonteisesti koko vuoden osalta tarkoittaa, että koulu kerää arkaluonteista henkilötietoa oppilaista ilman, että huoltajilla on mahdollisuus olla antamatta sellaista.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta A:n kaupungin sivistystoimen perusopetuksen johtaja antoi lausunnon, johon kantelija toimitti vastineensa. Asiassa pyydettiin myös Opetushallituksen lausunto.

3 RATKAISU

3.1 Keskeiset oikeusohjeet

Suomen perustuslain 6 §:n mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen (HE 309/1993 vp, s. 55).

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi jo vuonna 1982 olevan epäilyksetöntä, että perustuslain turvaa nauttivaan uskonnonvapauteen kuuluu, ettei ketään voida ilman perustuslain

säättämisyjärjestyksessä annetun säännöksen tukea velvoittaa vasten tahtoaan osallistumaan uskonnonharjoitukseen. Perustuslakivaliokunnan mukaan tämä vapaus uskonnosta koskee kaikkia kansalaisia ja on periaatteessa riippumaton uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä, koska uskonnolliseen yhdyskuntaankaan kuuluvia henkilöitä ei voida pakottaa osallistumaan uskonnollisiin menoihin (PeVL 12/1982 vp).

Uskonnon ja omantunnon vapaus on myös useiden Suomea velvoittavien kansainvälisten sopimusten takaama ihmisoikeus. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 9 artiklan mukaan jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Lisäksi EIS:n ensimmäisen lisäpöytäkirjan 2 artikla sisältää määräyksen, jonka mukaan hoitaessaan kasvatuksen ja opetuksen alalla omaksumiaan tehtäviä valtion tulee kunnioittaa vanhempien oikeutta varmistaa lapsilleen heidän omien uskonnollisten ja aatteellisten vakaumustensa mukainen kasvatusta ja opetus. Artikla sisältää veloitteen kunnioittaa vanhempien vakaumuksia varsinaisen uskonnon opetuksen ohella myös koulujen muussa toiminnassa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintakäytännössä negatiiviseen uskonnonvapauteen on katsottu kuuluvan myös yksilön oikeus olla tuomatta esiin omaa vakaumustaan. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on muun muassa todennut, että EIS:n 9 artiklan vapaus tunnustaa tai olla tunnustamatta uskoa perustaa yksilölle oikeuden siihen, ettei hänen tarvitse paljastaa uskoaan tai uskonnollisia vakaumuksiaan eikä käyttäytyä sellaisella tavalla, että siitä voidaan päätellä, onko hänellä sellaisia vakaumuksia. Siten artikla koskee myös henkilöä, joka ei ole uskossa ja tähän vapauteen merkitsee puuttumista, jos valtio saa aikaan tilanteen, jossa henkilö joutuu suoraan tai välillisesti paljastamaan sen, että hän ei ole uskossa (Grzelak v. Puola -tuomio 15.6.2010, kohta 87).

EIT:n Lautsi ym. v. Italia -tuomiossa (2011) EIT korosti sitä, että viittaukset traditioihin eivät itsessään vapauta valtiota sen velvollisuudesta kunnioittaa ihmisoikeussopimuksessa ja sen lisäpöytäkirjoissa turvattuja oikeuksia (kohta 68). Pelkästään se, että koulussa on esillä valtion enemmistöuskontoon kuuluva uskonnollinen symboli, ei osoita kiellettyä indoktrinaatiota. Myöskään enemmistöuskonnolle annetun suuremman sijan opetusohjelman mukaisessa uskonnonopetuksessa ei ole itsessään katsottu merkitsevän poikkeusta valtion velvollisuudesta pysyttäytyä uskontoon liittyvissä asioissa pluralistisena ja objektiivisena (kohta 71). EIT kiinnitti erityistä huomiota siihen, että krusifiksi on olennaisesti passiivinen symboli, jonka vaikutuksia oppilaisiin ei voida rinnastaa esimerkiksi opetus-tarkoituksessa annettaviin esityksiin tai uskonnollisiin aktiviteetteihin osallistumiseen (kohta 72). Edelleen EIT kiinnitti huomiota siihen, että krusifiksien esilläolo ei assosioitu kristinuskon pakolliseen opetukseen, ja siihen, että vastaajavaltion kouluissa tarjotaan myös muita uskontoja koskevaa opetusta, eikä viitteitä ollut siitä, että opetusviranomaiset suhtautuisivat suvaitsemattomasti muita uskontoja tunnustavia tai uskonnottomia oppilaita kohtaan. Krusifiksien esillä oleminen ei ollut johtanut uskonnonopetuksen muuttamista tunnustuksellisia piirteitä omaavaksi (kohta 74). Kokonaisharkinnassa EIT katsoi, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1. lisäpöytäkirjan 2 artiklaa ei ollut loukattu.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen (LOS) 14 artiklan mukaan sopimusvaltiot kunnioittavat lapsen oikeutta ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen (1 kohta). Sopimusvaltiot kunnioittavat vanhempien ja laillisten huoltajien oikeuksia ja velvollisuuksia antaa lapselle ohjausta hänen oikeutensa käyttämisessä tavalla, joka on sopusoinnussa lapsen kehitystason kanssa (2 kohta).

Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa painotus on nimenomaan lapsen uskonnonvapaudessa, jota vanhemmat voivat ohjata sopusoinnussa lapsen kehitystasoon nähden. Lapsen näkemykset tulee ottaa vakavasti: LOS 12 artikla suojelee kaikkien lasten, jotka kykenevät muodostamaan näkemyksiä, oikeutta ilmaista ne vapaasti kaikissa lasta koskevissa asioissa. Tä-

hän sisältyvät myös uskontoa koskevat asiat (ks. Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja, Helsinki 2011, s. 147).

Julkiselle vallalle kuuluvaan neutraalisuuden ja puolueettomuuden vaatimukseen negatiivisen uskonnonvapauden asiayhteydessä on otettu kantaa useassa ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisussa:

- Oikeusasiamiehen 3.3.1999 ratkaisussa (dnro 2009/4/96) oli kyse uskonnollisten yhdyskuntien omistamien tilojen käyttämisestä äänestyspaikkoina. Oikeusasiamiehen mukaan kansalaisten yhdenvertaisuuden ja julkisen vallan puolueettomuuden näkökulmasta tulisi pyrkiä siihen, että vaalihuoneistot ovat aatteellisilta kytkennöiltään mahdollisimman neutraaleja
- Negatiivisen uskonnonvapauden tosiasialliseen toteutumiseen uskontokuntiin kuulumattomien kannalta kiinnitettiin huomiota kenttähartausilaisuuksien järjestämisessä (apulaisoikeusasiamiehen päätös 27.2.2004, dnro 1861/4/03)
- Kutsuntatilaisuuksien järjestäminen uskonnollisten yhteisöjen tiloissa arvioitiin jossakin määrin ongelmalliseksi perusoikeuksien toteutumisen näkökulmasta (eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 30.9.2009, dnro 3403/2/08)
- Apulaisoikeusasiamiehen 11.11.2011 vastauksessa (dnro 3634/4/10) pidettiin asianmukaisena koulutoimen ohjetta, jonka mukaan ruokarukoukset ovat uskonnon harjoittamista ja ne tuli korvata esimerkiksi yleisellä rauhoittumisella ja ruokahetken kunnioittamisella
- Apulaisoikeuskanslerin niin sanottuja käräjähartauksia koskevassa päätöksessä apulaisoikeuskansleri katsoi, että valtiopäivien, koulujen, sosiaali- ja terveydenhuollon laitosten ja puolustusvoimien toiminta tai juhlatilaisuudet tulee järjestää siten, ettei kukaan vastoin tahtoaan joudu osallistumaan itselleen vieraan uskonnon harjoittamiseen. Apulaisoikeuskansleri korosti, että tällainen velvoite voi syntyä myös välillisesti. Vaikka uskonnolliseen toimitukseen osallistuminen olisikin vapaaehtoista, voivat olosuhteet kokonaisuudessaan tehdä valinnasta näennäisen. Päätöksen mukaan ”Sekä positiivisen että negatiivisen uskonnonvapauden kannalta ongelmattomampaa olisi ollut, jos kyseessä oleva uskonnollinen tilaisuus olisi järjestetty sille erikseen varatussa tavanomaisessa paikassa ja virastoajan ulkopuolella, kuin sijoitettuna osaksi muuta virkatoimintaa – kuten koulutus-, tiedotus tai viranhoitoon liittyvää juhlatilaisuutta – virka-aikana, viraston tiloissa ja viraston kutsusta. ... Vaikka perinteiden noudattaminen sinänsä voi olla arvokasta, laillisuusvalvonnessa lähtökohdaksi on otettava se, mikä on perinteen sisältö muun muassa perusoikeuksien näkökulmasta. Tässä tapauksessa perinteessä on ollut kysymys uskonnon harjoittamisesta, jolla on tässä yhteydessä oikeudellinen merkityksensä. Julkisen vallan tulee perustuslain 22 §:n mukaan turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen, joihin kuuluvat muun muassa yhdenvertaisuus ja uskonnonvapaus. Tämä julkiselle vallalle kuuluva turvaamisvelvoite menee perintesyiden edelle.” (päätös 17.1.2012, OKV/1361/1/2009)
- Suvivirsi koulujen kevätjuhlissa oli esillä apulaisoikeusasiamiehen 5.8.2013 päätöksessä (dnro 2488/4/13). Apulaisoikeusasiamies katsoi, että vallitsevassa kulttuuriympäristössämme suvivirren sisältö ei aiheuta sitä, että koulun päättäjätilaisuudesta muodostuisi uskonnonvapauden negatiivisen ulottuvuuden kannalta kielletyllä tavalla luonteeltaan uskonnollinen tilaisuus
- Apulaisoikeusasiamies moitti Opetushallitusta niin sanotun virsivisan järjestelyissä (päätös 18.11.2014, dnro 2469/4/14). Kirkollinen yhdistys oli organisoinut kilpailua peruskoulujen 3. ja 4. vuosiluokan oppilaille yhteistyössä Opetushallituksen ja Kirkkohallituksen kanssa vuodesta 2003. Asiassa oli kyse sen arvioinnista, oliko Virsivisan järjestäminen kouluissa vastoin opetuksen tunnustuksettomuutta ja oppilaiden uskonnon- ja omantunnon vapautta vaarantavaa, ja oliko Opetushallitus rikkonut julkiselle vallalle asetettua puolueettomuuden vaatimusta tiedottamalla ja rohkaisemalla kouluja osallistumaan Virsivisaan. Apulaisoikeusasiamies piti selvänä, että virsien laulamiseen sisältyy lähtökohtaisesti voimakas uskonnon harjoittamiseen viittaava elementti. Virsivisan järjestäjäorganisaation mukaan sen missiona on vahvistaa lasten kristillistä identiteettiä ja sitoutumista seurakuntaan. Apulaisoikeusasiamies korosti lapsen ja myös huoltajien näkemysten selvittämistä kilpailuun osallistumisesta arvioitaessa. Suunnitellusta osallistumisesta tulee riittävän ajoissa tiedottaa huoltajia ja samalla huolehtia, että visaan osallistuminen on aidosti ja todellisesti vapaaehtoista, perheen vakaumusten ja näkemysten mukaista sekä että se vastaa huoltajien käsitystä uskonnon opetuksen opetussuunnitelman mukaisesta painottamisesta. Kilpailu ei saa häiritä siihen osallistumattomien opetusta ja heille tulee tarvittaessa järjestää muuta vaihtoehtoja ja mielekästä toimintaa.

Perustuslakivaliokunta on todennut (PeVM 10/2002 vp), että opetuksessa ja kasvatuksessa tulisi yleisesti myös kunnioittaa yksilön vakaumusta, lapsen oikeuksia ja huoltajan oikeutta vastata lapsen kehityksestä. Uskonnon harjoittamiseksi katsottava toiminta on siten myös koulussa vapaaehtoista kaikille riippumatta siitä, kuuluuko henkilö kirkkoon vai ei. Kirkkoon kuuluvien oikeus saada ja velvollisuus osallistua koulun uskonnonopetukseen perustuu uskonnonvapaus- ja perusopetuslakien nimenomaisiin säännöksiin.

Perusopetuslain 3 §:n 3 momentin mukaan opetuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa.

Valtioneuvoston asetuksen perusopetuslaissa tarkoitettuna opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta 2 §:n 2 momentin mukaan opetus ja kasvatustukevat oppilaiden kasvua erilaisuuden kunnioittamiseen sekä vastuullisuuteen, yhteistyöhön ja toimintaan, joka edistää ihmisryhmien, kansojen, aatteiden, uskontojen ja kulttuurien välistä kunnioittamista ja luottamusta.

Perustuslakivaliokunta on vielä varsin äskettäin (PeVM 2/2014 vp) ottanut perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten näkökulmasta kantaa uskonnon- ja omantunnonvapauden huomioon ottamiseen koulujen tilaisuuksissa. Mietinnössä todetaan muun ohella seuraavaa:

”Koulujen toiminnassa ja niitä koskevassa ohjauksessa on tärkeää ottaa huomioon keskeiset Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä ilmenevät periaatteet, kuten indoktrinaation kieltä, julkisen vallan neutraalisuuden vaatimus sekä uskonnollinen suvaitsevaisuus ja moniarvoisuus.---Perustuslakivaliokunnan mielestä on kaiken kaikkiaan olennaista, että oppilaalle tai hänen huoltajalleen jää todellinen ja aito vapaus valita, osallistuuko oppilas uskonnollista ainesta sisältäviin koulun tilaisuuksiin. Koulujen on tilaisuuksien aikana mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vaihtoehtoja ja mielekästä toimintaa. Lisäksi julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan se, että tilaisuuksiin osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä ei aiheudu oppilaalle leimautumista tai muita haitallisia seurauksia.”

Opetushallitus on muun muassa perustuslakivaliokunnan ja ylimpien laillisuusvalvojien esittämiin kannanottoihin viitaten laatinut esi- ja perusopetuksen järjestäjille ohjeet Uskonnon ja elämäntietämisen opetuksen sekä uskonnollisten tilaisuuksien järjestäminen esi- ja perusopetuksessa (12.5.2016). Ohjeissa on todettu muun ohella seuraavaa:

3.2 Esi- ja perusopetuksen uskonnolliset tilaisuudet

Koulu voi järjestää uskonnollisia tilaisuuksia, kuten jumalanpalveluksia ja uskonnollisia päivänavauksia, tai sisällyttää koulun toimintaan uskonnollisia toimituksia, kuten ruokaroukkouksia. Tällaiset tilaisuudet ja toimitukset ovat uskonnon harjoittamista. Perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Tämän perusteella oppilasta ei voida velvoittaa osallistumaan jumalanpalvelukseen, uskonnolliseen päivänavaukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen. Vapaus olla osallistumatta uskonnolliseen tilaisuuteen ja toimitukseen on riippumaton yhdyskunnan jäsenyydestä. Näin ollen myöskään tiettyyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvia ei voida velvoittaa osallistumaan asianomaisen uskonnollisen yhdyskunnan uskonnollisiin tilaisuuksiin ja toimituksiin. ---

Oppilaan huoltaja ilmoittaa, osallistuuko oppilas uskonnollisiin tilaisuuksiin ja toimituksiin vai ei. Ilmoituksen voi tehdä kertaluonteisesti esimerkiksi kouluun ilmoittauduttaessa tai tarvittaessa tapauskohtaisesti. Ilmoituksen muodon päättää opetuksen järjestäjä. Ilmoituksen jälkeen koulu huolehtii siitä, että oppilaan osallistuminen uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen taikka siihen osallistumatta jättäminen toteutuu huoltajan ilmoituksen mukaisena.

Koulujen on tilaisuuksien aikana mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vaihtoehtoista ja mielekästä toimintaa (perustuslakivaliokunta 2/2014 vp). Vaihtoehtoisen toiminnan tulee olla, uskonnollista sisältöä lukuun ottamatta, luonteeltaan ja tavoitteeltaan mahdollisimman samankaltaista kuin siinä tilaisuudessa, jonka tilalla muuta toimintaa järjestetään. Koulun tulee huolehtia myös siitä, ettei uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä aiheudu oppilaalle leimautumista tai muita haitallisia seurauksia.

Koululla on vastuu oppilaan turvallisuudesta myös silloin, kun oppilas ei osallistu koulun järjestämään uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen.

Opetuksen järjestäjällä ja koululla on velvollisuus tiedottaa huoltajille koulun toiminnasta. Koska oppilaalla on huoltajan ilmoituksesta perustuslain 11 §:n 2 momentin nojalla mahdollisuus olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen, tiedotteista on käytävä ilmi koulun järjestämät uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset. Koulun on myös huolehdittava siitä, että tieto koulun uskonnollisista tilaisuuksista ja toimituksista sekä niille vaihtoehtoisesta toiminnasta sekä niiden sisällöstä saavuttaa huoltajat ja oppilaat riittävän ajoissa.

Opetushallitus on 12.1.2018 antanut uuden Ohjeen perusopetuksen uskonnon ja elämäntietomustiedon sekä esiopetuksen katsomuskasvatuksen järjestämisestä sekä uskonnollisista tilaisuuksista esi- ja perusopetuksessa.

3.2 Saatu selvitys

A:n kaupunki

A:n kaupungin selvityksessä on esitetty B:n koulussa vuosittain järjestettävät uskonnolliset tilaisuudet (seurakunnan työntekijän pitämä aamunavaukset noin kuusi kertaa vuodessa, kaksi koululaisjumalanpalvelusta, ortodoksisen ja katolisen uskonnon opiskelijoiden vierailu kirkossa).

Selvityksen mukaan huoltajille lähetetään joka syksy kirjallinen kyselylomake, jossa pyydetään ilmoittamaan, osallistuuko huolettava evankelisluterilaisen seurakunnan aamunavauksiin ja/tai jumalanpalveluksiin. Lomakkeessa todetaan, että ”muihin uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta opettaja/koulu kysyy erikseen tapauskohtaisesti”. Edelleen selvityksen mukaan Wilma-viestissä, jossa huoltajia pyydetään vastaamaan huolettavan mukana kotiin tulevaan kyselyyn, kerrotaan, että niille, jotka eivät osallistu kristilliseen toimintaan, on tarjolla uskonnotonta, ajankohtaista, laadukasta ja opetussuunnitelman mukaista toimintaa.

Selvityksessä todetaan, että ”sikäli huoltajilla on ollut mahdollisuus ilmoittaa tapauskohtaisesti, osallistuuko huollettava vai ei, koska muunlaisia uskonnollisia tilaisuuksia ei ole järjestetty”. Aamunavaukset järjestetään aikana, jolloin kaikilla oppilailla on katsomusainetta, jolloin osallistuminen ja osallistumatta jättäminen eivät herätä huomiota koulussa. Ne oppilaat, jotka eivät osallistu aamunavaukseen salissa, ovat normaalisti katsomusaineensa tunnilla.

Selvityksessä todetaan edelleen, että oppilaalla ja huoltajalla on ollut mahdollisuus syksyn etukäteisvalintojen jälkeen halutessaan ilmoittaa tapauskohtaisesti oppilaan poikkeavasta osallistumisesta uskonnollisiin tai ei-uskonnollisiin tilaisuuksiin. Koululaisjumalanpalvelusten aikana on uskonottomissa ryhmissä esitelty oppilaiden ”projektituotoksia”, opiskeltu, askarreltu sekä pelattu lautapelejä. A:n kaupungin mukaan opettajan ei tarvitse kuvata rehtorille etukäteen, mitä luokassa tullaan tekemään.

Perusopetuksen oppilaista kerättävät henkilötiedot muodostavat A:n kaupungin perusopetuksen oppilasrekisterin. Henkilötietolain 12 §:n mukaan säädetään poikkeuksista käsittelykiello-

ta. Säännöksen mukaan lain 11 §:ssä säädetty arkaluonteisten tietojen käsittelykielto ei estä tietojen käsittelyä, josta säädetään laissa tai joka johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä. Uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumista koskevat tiedot kuuluvat oppilaiden koulunkäyntiin liittyviin tietoihin. Koska arkaluonteisten tietojen käsittely johtuu henkilötietolain mukaisesti välittömästi A:n kaupungille perusopetuslaissa säädetystä perusopetuksen järjestämistehtävästä, katsoo A selvityksessään, ettei henkilötietolaissa säädetty käsittelykielto ei estä tietojen käsittelyä tarkasteltavassa tapauksessa.

Opetushallitus

Opetushallituksen mukaan A:n kaupungin käsitys siitä, ettei vaihtoehtoisen tilaisuuden tarkemmasta sisällöstä tarvitse etukäteen kertoa, ei vastaa Opetushallituksen ohjetta. Etukäteistiedottamisen tarkoituksena on mahdollistaa huoltajan valinta, eikä pelkkä yleinen kuvaus opetussuunnitelman mukaisuudesta anna riittävää käsitystä tilaisuuden sisällöstä. Opetushallitus katsoo, ettei oppilaan huoltajalla näin ollen ole tosiasiallista mahdollisuutta arvioida, kumpaan tilaisuuteen haluaisi lapsensa osallistuvan, eikä huoltaja siten myöskään käytännössä voi käyttää mahdollisuutta tapauskohtaisesti ilmoittaa oppilaan osallistumisesta uskonnolliseen tilaisuuteen tai sen vaihtoehtoon.

Opetushallitus toteaa edelleen seuraavan:

”[A:n kaupungin nimi poistettu] kaupungin selvityksestä käy ilmi, että vaihtoehtoinen ohjelma on ollut esimerkiksi opiskelua ja askartelua tai projektitoitten esittelyä. Vaihtoehtoisiksi hahmottuu näistä esimerkeistä joko normaali opetussuunnitelman mukainen oppitunti tai vierailu lähikirkkoon, jossa on seurakunnan järjestämä ohjelma. Lasten mieltymykset ovat yksilöllisiä eikä täsmälleen samankaltaisia vaihtoehtoja käytännössä voida taata. Kun ohjelmien yksityiskohtia ei ole tiedossa on vaikea arvioida, ovatko oppitunti ja koulun ulkopuolelle suuntautuva kirkkoretki lapsen näkökulmasta samanarvoisia vaihtoehtoja. Opetushallituksen ohjeissa lähdetään siitä, että vaihtoehtoisen toiminnan tulisi olla mahdollisimman samankaltaista.”

3.3 Arviointi

Siltä osin kuin kantelussa on kyse uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumista koskevan tiedon käsittelystä koulussa, totean, että samaa asiaa on arvioitu apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojan 29.6.2017 antamassa ratkaisussa (EOAK/1825/2016). Tietosuojavaltuutettu totesi tuossa asiassa antamassaan lausunnossa, ettei henkilötietolain kannalta ole estettä sille, että koulussa käsitellään tarpeellisia tietoja siitä, mihin tilaisuuksiin huoltajat haluavat oppilaidensa osallistuvan koulussa. Tietosuojavaltuutetun käsityksen mukaan siinäkin tapauksessa, että oppilaan osallistumista koskevat tiedot tulkittaisiin arkaluonteisiksi, voidaan arkaluonteisten tietojen käsittelyn katsoa perustuvan välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädettyihin tehtäviin henkilötietolain 12 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaisesti.

Näin ollen en katso tässä yhteydessä olevan aihetta arvioida asiaa enempää. Kuten Opetushallituksen 12.1.2018 päivittämissä ohjeissa on sanottuun apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuun viitaten todettu, tulee opetuksen järjestäjän ilmoitusten käsittelyssä huomioida henkilötietolaista ilmenevät henkilötietojen käsittelyä ohjaavat periaatteet. Henkilötietojen käsittely tulee suunnitella etukäteen ja määritellä käsittelyn tarkoitus. Opetuksen järjestäjän tulee käsitellä henkilötietoja huolellisesti ja noudattaa hyvää tietojenkäsittelytapaa henkilötietolain 5 §:ssä säädettyllä tavalla.

Muutoin arvioin asiaa seuraavasti.

Voin omana käsityksenäni yhtyä Opetushallituksen lausunnossa todettuun siitä, ettei pelkkä yleinen kuvaus uskonnottoman tilaisuuden opetussuunnitelman mukaisuudesta anna sillä tavalla riittävää käsitystä tilaisuuden sisällöstä, että huoltajalla olisi tosiasiasa mahdollisuus arvioida kumpaan tilaisuuteen haluaisi lapsensa osallistuvan.

Totean myös, ettei A:n kaupungin selvityksestä tarkemmin ilmene, miten huoltajia käytännössä tiedotetaan tai ohjataan ilmoittamaan tapauskohtaisista poikkeuksista lomakkeella tehtyihin etukäteisvalintoihin. Edelleen A:n kaupungin mukaan seurakunnan pitämiä päivänavauksia on koulussa ”noin kuusi kertaa vuodessa”, mutta selvityksessä ei ole tarkemmin otettu kantaa siihen, miten niiden ajankohdista tiedotetaan huoltajia.

Totean edelleen, että selvityksen mukaan ”ne oppilaat, jotka eivät osallistu seurakunnan aamunavaukseen salissa, ovat normaalisti katsomusaineensa tunnilla”. A:n kaupungin selvityksestä ei lainkaan ilmene, onko näille uskonnollista ainesta sisältäville päivänavauksille edes pyritty järjestämään vaihtoehtoista toimintaa.

Kantelun ja saadun selvityksen perusteella pidän A:n sivistystoimen ja sen B:n koulun menettelyä edellä kerrotulla tavalla arvostelulle alttiina.

Siltä osin kuin koulun ulkopuolelle suuntautuville kirkkoretkille on järjestetty vaihtoehtoista toimintaa, on se selvityksen mukaan ollut esimerkiksi opiskelua ja askartelua luokahuoneissa. Laillisuusvalvonnallisesti asiaa ei ole mahdollista arvioida yksityiskohtaisesti. Painotan kuitenkin, että julkisen vallan käyttöön kohdistuu velvoite kohdella tasapuolisesti kaikkia uskonnollisia ja ei-uskonnollisia maailmankatsomuksellisia näkemyksiä. A:n kaupungin selvityksestä ilmenevät erityisesti kirkkokäynnin korvaavat järjestelyt eivät käytettävissäni olevien tietojen valossa toteuta Opetushallituksen ohjeiden edellytystä siitä, että vaihtoehtoisen toiminnan tulee olla luonteeltaan ja tavoitteeltaan mahdollisimman samankaltaista kuin kyseeseen tulevassa (uskonnollisessa) toiminnassa.

Julkisen vallan neutraalisuuden ja puolueettomuuden sekä yhdenvertaisuuden edistämismittavollisuuden näkökulmasta pidän perusteltuna, että A:n sivistystoimen ja sen B:n koulun vastaisessa toiminnassa huomioidaan tarkasti perustuslakivaliokunnan mietinnöstä (2/2014 vp) ilmenevät näkökohdat sekä Opetushallituksen viimeaikainen ohjeistus niin, että koulun toiminnan yhteydessä mahdollisesti järjestettäviä uskonnollisia tilaisuuksia koskevat käytänteet ja niitä koskevat kaupungin omat ohjeet turvaavat oppilaiden ja heidän huoltajiensa uskonnon ja omantunnon vapauden täysimääräisen toteutumisen.

4 TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen A:n sivistystoimen ja sen B:n koulun tietoon.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni A:n sivistystoimelle.